

Az árvíz ára **- Tanulságok az évtizedred (újabb) árvize kapcsán -**

*Balogh Péter**

Levonult az ár. A szakembereknek és hősöknek a gátakon és az íróasztalok mögött azért nagyon oda kellett figyelniük, hogy ne történjen nagyobb baj, de a rendszer működni látszik: sikeres lett a védekezés. '98-99-2000-01: évszázados-500 éves-ezeréves majd jelzőnélküli árvizei után – közbeni rekord aszályokkal – 2006-ban újra rekordot döntő árvíz folyt le alföldi folyóinkon, különösen a Tiszán. Mostmár jó; ennél nagyobb LNV¹ nemigen lesz, mert az már túlfolyik valahol – mindenhol a gátkorona magasságában van a legmagasabb árvízszint. (Az Alsó-Tiszán a 2000-es árvíz még nem hozott új LNV-t, ehhez egyidejű dunai árhullám volt szükséges, ami 2006-ban adatott meg.)

Itt az idő, hogy levonjuk a tanulságokat; de felvetődik a kérdés, hogy sikerül-e valóban levonnunk a valódi tanulságokat?! A felszínen az látszik, hogy a védekezés (megint) sikeres volt, a „rendkívüli” helyzet ellenére viszonylag kevés káresemény történt, az árvízvédelmi rendszerünk jól vizsgázott – legalábbis a művek és az emberek szintjén.

Valóban, a magyar árvízvédelmi rendszer és az árvízvédelmi szakemberek megint hatalmasat teljesítettek – a mellett is, hogy az utóbbi időszakban érzékeny csapások érték őket (is), gondoljunk csak az átszervezésekre, elbocsátásokra, a beruházások elmaradására. De most itt a lehetőség, hogy megmutassa igazi nagyságát a vízügyi szakma, hiszen most fel lehetne hívni a figyelmet azokra a tanulságokra is, amikből kiderül, hogy a rendszer mégsem működik olyan jól, mint ahogy látszik. Mert ők tudják legjobban, hogy a sikerben mekkora része volt (megint) a szerencsének; és azért, mert egy rendszer nem attól lesz jó, hogy hozzászoktunk /megszavazzák, hanem ha illeszkedik a gazdasági, társadalmi, ökológiai valósághoz, és a valódi helyi érdekekhez... A lehetőség, felelősség is: fel kell ismernünk a kor szavát, legalább annyira, mint Vásárhelyi idejében.

Észre kell(ene) vennünk (és vetetnünk), hogy a rendkívüli helyzet rendszeressé (mert rendszerszerűvé) vált, hogy ez a hadiállapot az ember és a folyó között nem normális, és nem lehet sikeres, hogy **az árvízvédelmi rendszerünk alapjaiban reformra szorul.**

Vagy lehet-e másképp értékelni,

- hogy a „sikeres védekezés” egy-egy évben több tíz, összesen több száz milliárd forintba kerül, ami ráadásul a *vészhelyzetben való hősiesség védekezés* miatt (vö: hadiállapot) az átlagosnál is lazább (ön)kontroll mellett folyik el, és ami békeidőben, normálisabb erkölcsök mellett elkölthetné a fenntartható megoldás költségeit (ld. alább);
- hogy ezen hadiállapot fenntartása megéri a „hadiszállítóknak”, a védekezésben részt vevő hősöknek, és a mindenkori állam(vezetés)nek is, amennyiben egyrészt a kifolyt pénzekkel, másrészt a védekezés sikerével híveket (szavazókat) lehet szerezni;

* geográfus, kutatásvezető – Tisza Tájéközpont Kht., Nagykovács /bpnk@axelero.hu/

¹ LNV: „legnagyobb víz” – a legmagasabb mért vízszint egy-egy vízmércén.

ráadásul növekszik a GDP is – még ha más mutatók romlanak is (pl. az államháztartás hiánya);

- hogy ezzel a (nagyon) drága és (nagyon) veszélyes védekezéssel egy olyan gazdasági és infrastrukturális szerkezetet tartunk fenn, ami egyébként (árvíz nélkül) is reformra szorulna, mert több oldalról megtámogatva termel a piacon nehezen eladható, vegyszer és génmanipuláció orientált termékeket úgy, hogy közben kiszolgáltatva tartja a korszerűtlen infrastruktúrával rendelkező vidéket;
- hogy ez a víz, amitől (nagyon) drágán és (nagyon) veszélyesen sikerül megvédenünk a Tiszai-alföldet, hiányzik onnan, hiszen egyébként (klímaváltozás nélkül) is csapadékhiányos területről van szó, amit 150 éve folyamatosan, nagyon drágán, a veszélyekkel is dacolva és a hátrányokat figyelembe nem véve, szisztematikusan fosztunk meg a víztől;
- hogy az, hogy ilyen veszélyes és hátrányos helyzetbe hozzuk magunkat, rengeteg munkánkba és pénzünkbe került és kerül, hiszen azt a vízmennyiséget, ami eredendően több tízezer négyzetkilométer éltetésére hivatott, nem könnyű néhány száz méteres sávban, több méterrel a táj és a települések felett tartani;
- hogy ez a rendszer nem fenntartható, azaz nem illeszkedik az eredendő domborzati, ökológiai, történelmi, településszerkezeti stb. adottságokhoz és előzményekhez, amik nemhogy lehetővé tennék, de egyenesen kívánják és kínálják a kincset érő víz szétterítését és felhasználását: helyi érdekű, fenntartható, egységes víz- és tájgazdálkodási rendszer bevezetését és alkalmazását.

Lehet-e nem levonni a tanulságot árvízvédelmi, és az egész kapcsolódó víz- és tájhasználati rendszerünkkel kapcsolatban, amikor

egy csapadékhiányos területen,

az eredendő domborzati adottságok ellenére,

szélsőségesedő és szárazodó klímaváltozás mellett,

drágán, veszélyesen és nagy büszkeséggel csinálunk

kis pufferkapacitással rendelkező, vízlevezető vízgazdálkodást,

azért, hogy fenntartsuk a helyi táj és a helyi ember kiszolgáltatottságát.

A válasz persze ebben az országban az, hogy lehet. Lehet nem észrevenni, hogy olyan helyzetbe kerültünk, amiben érdekünk(nek láttatják), hogy érdekeink ellen éljünk. De lehetne normálisan is.

Az eredendő (természeti) adottságok szerint legalábbis lehetne. A Tiszai-alföld ugyanis nem asztallap simaságú tökéletes síkság, ahogy messziről látszik, hanem néhány méteres szintkülönbségekkel, gyakran nagyon határozottan elkülönülő szintek – úgymint ártéri és ármentes szintek – mozaikos egysége, ami nagy biológiai és gazdálkodási változatosságra nyújt/ana lehetőséget. A tájnak e funkcionális szerkezetét a meanderező folyó és a pulzáló árvíz tartja /tartaná fenn. A modernkori tájzsemlélet és -használat ezen eredendő funkcionális szerkezet ellen működik immár 150 éve, de még mindig megvan az a természetes infrastruktúra, ami alapjául kínálkozik a Tiszai-alföld fenntartható fejlesztéséhez, ezen belül a „védekezés” helyetti árvíz-kezeléshez.

A fentiekből kiderül, hogy elsősorban (azaz először) nem az árvízvédelmi, hanem a tájhasználati rendszerünket kell megváltoztatni, vagy másképpen: az árvízvédelmet akkor

tudjuk megváltoztatni, ha (előbb) a tájhasználatot meg tudjuk. Hiszen azért ilyen az árvízvédelmi, és az egész vízgazdálkodási rendszerünk, mert a tájhasználati ilyen: nem igazodik a táji adottságokhoz és a valódi helyi érdekekhez.

A fenntartható, a természeti adottságokhoz és a valódi helyi érdekhez illeszkedő megoldás lényege két pontban összefoglalható²:

1. Az eredendő ártéri szintek infrastruktúráját és tájhasználatát hozzá kell igazítani az időszakos vízborításhoz (a pulzáló árvízhez) – ahol lehet, az ártéri szinteken lévő infrastruktúra³ áttelepítésével, egyebütt lokalizációs bevédelemmel; illetve megfelelő agrárszabályozókkal, -támogatásokkal, vidékfejlesztési programokkal.
2. Az áradó vizet oldalirányba ki kell vezetni az előkészített medrekbe, mélyvonulatokba, árterekre – ahol lehet, az árvízvédelmi fővédvonalnak a meanderöv határára való áthelyezésével, egyebütt zsilipeken és fokokon keresztül. A táj és a gazdálkodás éltetése érdekében a(z ár)vizeket többtíz km hosszan osztva-vezetve-tárolva kell kezelni, és az apadással visszavezetni a főmederbe.

Így egy rendszerben megoldható az ökológiai, az árvízi és a megélhetési (gazdasági) biztonság megteremtése a Tiszai-alföldön, hiszen:

- **éppen annyi vizet** kell kiengedni a gátak közül az árvízi biztonság megteremtéséhez, mint amennyit a csapadékhiány pótlásához ki kell engedni (~2 md m³);
- ez a vízmennyiség **éppen annyi területen** helyezhető el természetszerűen (leghatékonyabban), mint amennyinek a (szántóföldi) művelését egyébként is át kell alakítani gazdasági és ökológiai okok miatt (min. 2-3000 km²);
- az árvízi biztonság, a csapadékhiány-pótlás és gazdaságossági okok miatt **éppen olyan tájhasználatot** kell kialakítanunk, amellyel fenntartható módon tudunk egészséges tájat és táplálékot „előállítani”.
- Ráadásul jelenleg ehhez a tájhasználat-váltáshoz **éppen olyan agárpolitika** lenne szükséges, amelyet az EU a mostaninál sokkal nagyobb mértékben támogatna (leépülő 25% helyett gyarapodó 80%-kal!).

A feladat és a felelősség adott, mindenkinek az elfoglalt helye szerint, különös tekintettel a döntéshozó politikusokra és a döntés-előkészítő szakemberekre: levonjuk-e a valódi tanulságokat, levonjuk-e az árvízről az árat, (f)elismerjük-e végre az (ár)víz értékét vagy csak az árat – fizettetik meg velünk, többszörösen.

² Szakmai részletek pl.: <http://www.baloghpete.eoldal.hu/oldal/irasaim>

³ Amely nem olyan nagy volumenű, mint ahogy a szakmai és a közvélemény hiszi, és különösen nem olyan állapotú, hogy érdemes legyen védelmezni, mikor hasonló költséggel korszerűsíteni is lehet(ne).

-
Összefoglalásként (külön keretben):

1. Az árvíz nem arra való, hogy rettegjünk tőle, hogy elrettentsünk /lobbizzunk általa vagy hogy harcoljunk ellene, hanem, hogy pótolja a hiányzó csapadékot – mindezt gravitációsan, külső, mesterséges energia hozzáadása nélkül, ráadásul tápanyagot és az Alföld tektonikai süllyedését ellensúlyozó hordalékot hozva.
2. Ezért az árvíz a tájnak nem katasztrófa, hanem áldás, a tiszai táj legfontosabb éltető eleme – csak nem a településeken keresztül kell kivezetni a vizet, hanem előre elkészített zsilipeken, csatornákon és medreken keresztül a természetesen meglévő mélyvonulatokba, árterekbe.
3. Hiszen a Tiszai-alföld nem asztallap simaságú tökéletes síkság, hanem néhány méteres szintkülönbségekkel, gyakran nagyon határozottan elkülönülő szintek – úgymint ártéri és ármentes szintek – mozaikos egysége, ami nagy biológiai és gazdálkodási változatosságra nyújt/ana lehetőséget⁴.
4. Ezért a víznek (vissza)adott terület nem az ördögnek (oda)adott terület, hanem a jelenleginél jobb haszonvételeket és jövedelmet biztosító terület – ráadásul a fenntartható élet záloga a Tiszai-alföldön.
5. Amennyiben a vízügyi, az agrár- és területi politikákat, szabályzókat és támogatásokat hozzá igazítjuk a táj eredendő funkcionális működéséhez és az erre épülő fenntartható működtetéséhez.

⁴ A jelenlegi hullámtér az eredendő ártérnek kevesebb, mint egytizede. A települések még ma is 90%-ban eredendően ármentes magaspartokon fekszenek.